

ХАРИТОНОВА О. І.,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
завідувач кафедри права
інтелектуальної власності
та патентної юстиції
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ГАЛУПОВА Л. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної
власності та патентної юстиції
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

МАРТИНЮК І. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права інтелектуальної
власності та патентної юстиції
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 004.8:37.01:37.015.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.10>

ПРИНЦИПИ ДОБРОЧЕСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність заявленої тематики наукового дослідження зумовлюється стрімким поширенням технологій штучного інтелекту в освітньому середовищі, що створює як значні можливості для підвищення ефективності навчання, так і ризики зловживання цими технологіями. Використання штучного інтелекту без належного нормативного та етичного регулювання може призвести до порушення академічної доброчесності, зниження якості освіти, обмеження розвитку критичного мислення та посилення цифрової нерівності. Це актуалізує необхідність переосмислення ролі принципів доброчесності у процесі інтеграції штучного інтелекту у сферу освіти.

У зв'язку з цим дане дослідження спрямоване на аналіз сучасного розуміння принципів доброчесного використання штучного інтелекту в освіті, визначення основних переваг та ризиків використання штучного інтелекту у навчальному процесі та обґрунтування необхідності запровадження ефективних етичних і правових механізмів контролю.

При дослідженні був використаний діалектичний метод, що дав можливість простежити позитивні та негативні риси застосування штучного інтелекту в освітньому процесі; міждисциплінарний метод дав можливість поєднати правові, педагогічні та етичні аспекти для комплексного аналізу проблеми; системний метод дозволив дослідити принципи доброчесного використання

штучного інтелекту як взаємопов'язану модель запровадження штучного інтелекту в освітнє середовище.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленому аналізі принципів доброчесного використання штучного інтелекту в освітньому процесі та їхньої ролі у трансформації сучасної освіти в умовах цифровізації. Практична цінність полягає у виробленні орієнтирів для освітян, розробників і правозастосувачів щодо виявлення та запобігання недобросовісному використанню штучного інтелекту у освітньому процесі.

Ключові слова: академічна доброчесність, штучний інтелект, автоматизовані системи, технології, освітній процес, учасник освітнього процесу, академічна свобода, принципи, цифровізація освіти, зловживання штучним інтелектом.

Kharytonova O. I., Halupova L. I., Martyniuk I. V. Principles of ethical use of artificial intelligence in the educational process

The relevance of the proposed research topic is determined by the rapid spread of artificial intelligence technologies in the educational environment, which creates both significant opportunities for improving the effectiveness of learning and risks of misuse of these technologies. The use of artificial intelligence without proper regulatory and ethical frameworks may lead to violations of academic integrity, a decline in the quality of education, limitations on the development of critical thinking, and an increase in digital inequality. This highlights the necessity of rethinking the role of the principles of integrity in the process of integrating artificial intelligence into education.

In this regard, the study is aimed at analyzing the modern understanding of the principles of fair use of artificial intelligence in education, identifying the main benefits and risks of using artificial intelligence in the learning process, and substantiating the need for effective ethical and legal control mechanisms.

The research employed the dialectical method, which made it possible to trace the positive and negative features of applying artificial intelligence in the educational process; the interdisciplinary method, which allowed the integration of legal, pedagogical, and ethical aspects for a comprehensive analysis of the problem; and the systemic method, which made it possible to examine the principles of fair use of artificial intelligence as an interconnected model for its implementation in the educational environment.

The theoretical significance of the study lies in the in-depth analysis of the principles of fair use of artificial intelligence in the educational process and their role in the transformation of modern education in the context of digitalization. The practical value lies in providing guidelines for educators, developers, and policymakers on detecting and preventing the unfair use of artificial intelligence in education.

Key words: academic integrity, artificial intelligence, automated systems, technologies, educational process, participants in the educational process, academic freedom, principles, digitalization of education, misuse of artificial intelligence.

Вступ. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту зумовлює фундаментальні зміни у функціонуванні сучасної системи освіти, трансформуючи як методи викладання, так і підходи до оцінювання результатів освітньої діяльності. Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес відкриває нові можливості для персоналізації освітніх траєкторій, автоматизації рутинних завдань та забезпечення оперативного доступу до знань. Водночас широке використання таких технологій породжує низку правових, етичних та соціально-психологічних викликів, які безпосередньо впливають на стан академічної доброчесності та якість результатів освітньої діяльності.

В умовах зростання кількості цифрових інструментів, здатних генерувати тексти, зображення, коди та інші об'єкти, з'являється небезпека підміни особистих освітніх досягнень результатами роботи штучного інтелекту, що може призвести до зниження рівня критичного мислення, дослідницьких навичок та здатності до самостійної аналітичної роботи. Крім того, відсутність усталених етичних стандартів і нормативно-правових механізмів контролю за використанням штучного інтелекту у сфері освіти створює передумови для порушення авторських прав, фальсифікації, фабрикації та формування залежності від алгоритмічних рішень.

Актуальність проблеми підсилюється глобальними тенденціями: Європейський Союз розробляє регуляторні акти (AI Act), ЮНЕСКО ухвалює рекомендації щодо етичного використання штучного інтелекту, а провідні університети світу створюють власні кодекси академічної етики у цифрову добу. Для України, яка перебуває у процесі масштабної цифровізації освіти, питання розробки та впровадження принципів доброчесного використання штучного інтелекту є не лише освітньою, але й стратегічною задачею інноваційного розвитку.

Вивчення та систематизація таких принципів дозволить сформувати єдиний етичний і правовий підхід до застосування штучного інтелекту, який забезпечить баланс між технологічними можливостями та збереження фундаментальних цінностей освіти.

Метою статті є комплексне дослідження принципів доброчесного використання штучного інтелекту в освітньому процесі та розкриття їх змісту.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці, присвячені проблемам академічної доброчесності, етичного регулювання освітнього процесу та впровадження цифрових технологій у навчання, таких науковців як Н. Бааджи, Н. Бордюг, Л. Ілійчук, Л. Міронець, С. Толочко, Г. Ульянова та ін. При цьому малодослідженими залишаються питання принципів доброчесного використання штучного інтелекту в освітньому процесі.

Результати дослідження. Принципи є фундаментальною основою, на якій вибудовуються етичні норми та стандарти використання технологій у навчальному середовищі. Вони виконують функцію орієнтирів, що визначають межі допустимої поведінки учасників освітнього процесу та забезпечують баланс між технологічними можливостями і збереженням цінностей академічної доброчесності.

Отже, принципи доброчесного використання штучного інтелекту в освітньому процесі виконують кілька основних функцій:

Нормативно-ціннісна – формують основу для етичних кодексів та внутрішніх регламентів закладів освіти, визначаючи вимоги до прозорості, та етичного використання алгоритмів.

Превентивна – запобігають формуванню залежності здобувачів освіти від автоматизованих рішень, стимулюючи розвиток критичного мислення та здатності до самостійної інтелектуальної праці.

Культуротворча – сприяють формуванню культури відповідального використання цифрових інструментів, що поєднує технологічну ефективність із гуманістичними цінностями.

Інформаційна – принципи дають можливість учасникам освітнього процесу розуміти мету впровадження технологій в освітній процес – це забезпечення доступності інформації, сприяння зменшенню рутинної роботи через автоматизацію окремих освітніх і адміністративних процесів, що підвищує ефективність навчання та оптимізує використання ресурсів.

Таким чином, принципи доброчесного використання штучного інтелекту є не лише формальними регуляторами, а й активним чинником розвитку етичного середовища у закладі освіти, що забезпечує довіру до результатів навчання та підвищує якість освітніх послуг.

Штучний інтелект в освітньому процесі використовується все частіше. Сьогодні алгоритми застосовують при автоматичному оцінюванні, підборі літератури, аналізі публікацій, формуванні таблиць, схем та інших рутинних завданнях [1]. Переваги інтеграції штучного інтелекту у сферу освіти включають індивідуалізацію навчального процесу, що підвищує мотивацію та академічні результати здобувачів освіти, оптимізацію методичних процесів,

миттєвий зворотний зв'язок, який сприяє швидкому засвоєнню знань [2], а також підвищення інклюзивності освіти завдяки перекладу матеріалів, озвучуванню текстів і створенню адаптованих форматів для здобувачів з особливими освітніми потребами [3, с. 233]. Водночас використання штучного інтелекту в освітньому процесі несе певні ризики: питання конфіденційності та безпеки персональних даних, що можуть бути вразливими до витоку або неправомірного використання; алгоритмічна упередженість, яка призводить до дискримінаційних рішень у процесі оцінювання чи відбору; залежність від технологій, що може послаблювати критичне мислення та самостійність здобувачів; цифровий розрив між учасниками освітнього процесу через нерівний доступ до сучасних технологій; а також ризик втрати людського фактору, адже жодна технологія не здатна замінити емпатію, наставництво та живе спілкування, що є фундаментальними для виховання і формування соціальних навичок [4].

Інтеграція штучного інтелекту в освітні системи різних країн має як спільні риси, так і національні особливості, зумовлені рівнем цифрової трансформації та правового регулювання. В Європейському Союзі реалізуються масштабні проекти з розвитку «довіри до ШІ» в освіті, що включають етичні стандарти, прозорість алгоритмів і захист персональних даних [5].

В Україні процес впровадження штучного інтелекту в освіту перебуває на стадії активного розвитку. В літературі визначено, що ряд закладів вищої освіти розпочав впровадження цифрових платформ із елементами штучного інтелекту для підтримки навчального процесу, включно з адаптивними системами дистанційного навчання, інструментами для автоматичного оцінювання та аналітики академічної діяльності [6, с. 309]. Також Міністерство освіти і науки України спільно із Міністерством цифрової трансформації України розробили Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти [7], які мають на меті забезпечити баланс між інноваційністю та безпекою освітнього середовища.

Таким чином, інтеграція штучного інтелекту в освітні системи України відбувається за світовими трендами, проте потребує подальшого розвитку нормативної бази, посилення цифрової грамотності педагогічних та науково – педагогічних працівників та здобувачів освіти, а також впровадження чітких етичних принципів використання технологій у освітньому процесі [8].

Як визначено в Рекомендаціях щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти, принципи етичного та відповідального застосування систем штучного інтелекту у сфері вищої освіти ґрунтуються на семи основних положеннях етики надійного штучного інтелекту, сформульованих у 2019 році незалежною групою експертів AI HLEG, створеною Європейською комісією [7]:

1. **Контроль з боку людини.** Системи штучного інтелекту слід розглядати як допоміжний інструмент, що посилює інтелектуальні та організаційні можливості людини, надаючи їй додаткові ресурси для ухвалення більш зважених і аргументованих рішень. Водночас такі системи повинні функціонувати з урахуванням дотримання фундаментальних прав людини, принципів поваги до гідності, свободи та рівності.

Не менш важливим є забезпечення нагляду та контролю з боку людини: людина має брати безпосередню участь на всіх етапах життєвого циклу системи штучного інтелекту – від її проєктування та розробки до впровадження й практичного застосування. Це дозволяє запобігати помилкам, вчасно виявляти ризики та гарантувати, що технології діють на благо учасників освітнього процесу. У вищій освіті системи штучного інтелекту повинні підтримувати як здобувачів освіти так і науково – педагогічних працівників, зберігаючи баланс між автоматизацією та участю людини, повагою до прав, академічної доброчесності й етичних стандартів.

2. **Технічна надійність і безпека.** Системи штучного інтелекту у сфері освіти повинні характеризуватися стійкістю та надійністю, забезпечуючи стабільне функціонування та високий рівень довіри з боку користувачів. Вони мають бути технічно безпечними,

мати вбудовані механізми захисту від збоїв, кібератак і несанкціонованого доступу, а також передбачати запобіжники проти неправомірного використання. Такий підхід покликаний мінімізувати потенційні ризики завдання шкоди як окремим здобувачам, так і всій освітній інфраструктурі. У контексті вищої освіти важливо, щоб системи штучного інтелекту були технічно надійними і відповідали стандартам інформаційної безпеки. Наприклад, платформи управління навчальним контентом повинні забезпечувати регулярне створення резервних копій даних, використання багаторівневого шифрування, а також механізми швидкого відновлення доступу у разі збоїв чи атак. Крім того, впровадження штучного інтелекту в освітні процеси має супроводжуватися аудитом і моніторингом їхньої безпеки, аби гарантувати, що технології працюють у межах правового поля, не створюють ризиків для приватності учасників та відповідають етичним стандартам.

3. Конфіденційність й управління даними. Системи штучного інтелекту у сфері освіти мають гарантувати дотримання принципів конфіденційності та захисту персональних даних, передбачаючи ефективні механізми управління ними. Це означає, що всі процеси, пов'язані зі збиранням, зберіганням, обробкою та використанням даних, повинні здійснюватися відповідно до високих стандартів якості, цілісності та безпеки інформації, а доступ до даних має надаватися виключно на законних підставах. Забезпечення прозорих правил доступу та чіткого визначення меж використання персональних даних сприятиме підвищенню довіри до ШІ-систем у закладах вищої освіти. Наприклад, аналітичні освітні платформи, що відстежують успішність здобувачів освіти, повинні працювати виключно з тими даними, які були надані добровільно і за згодою здобувачів освіти. При цьому користувачі мають бути поінформовані про мету збору інформації, її обсяг та строки зберігання, а також мати право відкликати свою згоду. Крім того, на нашу думку, важливим елементом є використання сучасних технологій кіберзахисту (шифрування, багаторівнева аутентифікація, контроль доступу, аудит даних), що дозволяє знизити ризики витоку або неправомірного використання персональної інформації.

4. Прозорість. Принцип прозорості полягає у забезпеченні відкритості щодо використання алгоритмів, а також у пояснюваності ролі штучного інтелекту в тій чи іншій діяльності. Це означає, що всі учасники освітнього процесу – педагогічні, науково – педагогічні працівники, здобувачі освіти, адміністрація – мають отримувати повну і доступну інформацію про те, як саме використовуються алгоритми штучного інтелекту, які дані вони обробляють та на основі яких критеріїв приймаються рішення. Важливо, щоб алгоритми були пояснюваними, тобто щоб їхні дії можна було зрозуміти і проаналізувати, що запобігає маніпуляціям. Така прозорість підвищує відповідальність за результати використання штучного інтелекту та забезпечує контроль за дотриманням етичних норм і стандартів академічної доброчесності. Крім того, відкритість у застосуванні штучного інтелекту створює умови для критичного осмислення його можливостей і обмежень, що є важливим для розвитку самостійності і творчого мислення.

5. Різноманітність, недискримінація і справедливість. Системи штучного інтелекту у сфері освіти повинні функціонувати на засадах недискримінації та справедливості, уникаючи будь-яких форм упередженості стосовно окремих осіб чи соціальних груп. Це стосується як заборонених законодавством ЄС, так і національним законодавством проявів дискримінації [9]. Такі системи мають гарантувати рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу, сприяти дотриманню принципів гендерної рівності, культурного та соціального різноманіття. Використання штучного інтелекту повинно розширювати доступ до якісної освіти та створювати умови для інклюзивного освітнього середовища, де жоден здобувач освіти не зазнає обмежень чи нерівного ставлення. Особливо важливо, щоб штучний інтелект не допускав упереджених алгоритмічних рішень, які можуть призводити до дискримінації за такими ознаками, як вік, стать, національність, соціальний статус, стан здоров'я чи інші характеристики. Таким чином, штучний інтелект у вищій освіті має стати не лише технологічним інструментом, а й засобом підтримки принципів справедливості, рівності та інклюзії, що відповідає сучасним демократичним стандартам.

6. **Суспільний та екологічний добробут.** Системи штучного інтелекту мають бути спрямовані на створення суспільної цінності та користі для всіх людей, включно з майбутніми поколіннями. Це означає, що їх розроблення й застосування повинно здійснюватися у стійкий, відповідальний та екологічно безпечний спосіб, з урахуванням впливу на довкілля та раціонального використання ресурсів. Важливим аспектом є забезпечення моніторингу та оцінки довгострокових наслідків застосування штучного інтелекту – як для окремої людини, так і для суспільства загалом, включно з впливом на освіту, соціальні інститути та розвиток демократії. Це дозволить не лише своєчасно виявляти потенційні ризики, а й сприяти формуванню політик, що гарантують відповідальне використання технологій у майбутньому.

7. **Підзвітність.** Системи штучного інтелекту повинні функціонувати в умовах чітко визначеної підзвітності та відповідальності розробників і користувачів за результати їхнього застосування [10, с. 31]. Це передбачає створення механізмів, які гарантують прозорість процесів розробки, впровадження та використання штучного інтелекту у сфері освіти. Ключове значення в даному випадку має можливість незалежного аудиту, що дозволяє здійснювати перевірку алгоритмів, використаних даних та етапів проєктування систем. Такий аудит є особливо важливим у критично значущих сферах, де рішення штучного інтелекту можуть безпосередньо впливати на досягнення здобувачів освіти, доступ до освітніх ресурсів та ін. Крім того, необхідно забезпечити ефективні механізми компенсації шкоди, завданої внаслідок помилок або неправомірного використання систем штучного інтелекту. Це включає адекватне й доступне відшкодування збитків, яке повинно бути гарантованим на нормативному рівні. Наприклад, заклади вищої освіти мають впроваджувати регулярний аудит систем штучного інтелекту, що застосовуються для ухвалення академічних чи організаційних рішень. Такий підхід дозволить не лише контролювати якість роботи технологій, а й підвищити довіру учасників освітнього процесу до результатів, що ґрунтуються на їх використанні.

Висновки. Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання та індивідуалізації освітнього досвіду. Проте добросовісне використання штучного інтелекту можливе лише за умов дотримання таких ключових принципів, як контроль з боку людини, технічна надійність та безпека, конфіденційність й управління даними, прозорість, різноманітність, недискримінація і справедливість, суспільний та екологічний добробут, підзвітність. В Україні процес використання штучного інтелекту в освітній процес перебуває на початковому етапі, що обумовлює нагальну потребу у системній підготовці педагогічних кадрів, формалізації навчальних програм з цифрової етики та створенні нормативних механізмів контролю за застосуванням штучного інтелекту, зокрема щодо маркування створеного контенту.

Водночас, на нашу думку, необхідно враховувати ризики звикання до систем штучного інтелекту, що можуть поступово знижувати рівень самостійності та критичного мислення здобувачів освіти. Якщо освітній процес буде залежним від автоматизованих рішень, існує небезпека втрати здатності до аналізу, оцінювання інформації та прийняття власних рішень без технологічної підтримки. Щоб запобігти цьому, у закладах вищої освіти варто впроваджувати педагогічні та організаційні практики, спрямовані на підтримку балансу між використанням штучного інтелекту та розвитком людських навичок. Зокрема, вважаємо доречним запровадити обов'язкове поєднання автоматизованих форм оцінювання з експертною оцінкою викладача, проведення занять, орієнтованих на розвиток критичного мислення, аргументації та дискусійних навичок, створення ситуацій навчання, де здобувачі освіти мають ухвалювати рішення самостійно, а штучний інтелект виступає лише допоміжним інструментом, організацію регулярних тренінгів для науково – педагогічних працівників і здобувачів освіти, що допомагають усвідомлено користуватися штучного інтелекту та не підміняти ним власну інтелектуальну діяльність.

Таким чином, використання штучного інтелекту в освітньому процесі може бути забезпечена лише за умови, що він сприйматиметься як інструмент підтримки, а не як заміна інтелектуальної діяльності людини. Дотримання принципів застосування штучного

інтелекту в освітній сфері створює підґрунтя для гармонійного поєднання інтелектуальних можливостей людини з технологічними досягненнями, що забезпечує підвищення ефективності процесу здобуття знань та формування професійних компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Younas A, Subramanian K-, Al-Haziazi M., Hussainy S., Kindi A. A Review on Implementation of Artificial Intelligence in Education. *International Journal of Research and Innovation in Social Science* №7(88), 2023. P. 1092–1100. URL: <https://rsisinternational.org/journals/ijriss/articles/a-review-on-implementation-of-artificial-intelligence-in-education>
2. Камінський, В. В., Мізюк, В. А., Турчанінов, Р. Д. Аналіз ефективності штучного інтелекту в адаптивних навчальних платформах для індивідуалізації освітнього процесу. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (13), 2024. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/499/380>
3. Ілійчук Л. Вплив штучного інтелекту на якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Науково-педагогічні студії*. Випуск 8, 2024. С. 232–248.
4. Як AI впливає на освіту: плюси та мінуси використання штучного інтелекту. URL: <https://smodin.io/blog/uk/how-ai-affects-education>
5. Ethics guidelines for trustworthy AI. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>
6. Гришко В.І., Киричук Б.С. Академічна доброчесність і штучний інтелект: подолання викликів у освітньо-науковій діяльності України та зарубіжних держав. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 2. С. 305–310.
7. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>
8. Рупін А.Л. Академічна доброчесність як основа політики використання технологій штучного інтелекту у вищих навчальних закладах. *Педагогічна Академія: наукові записки*, [S. l.], n. 17, 2025 URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/883/766>
9. Зільберман А. Як ШІ впливає на систему освіти. URL: <https://www.facerua.com/iak-shi-vplivaie-na-sistiemu-osviti/>
10. Авдєєва Т., Бахтін О. Використання систем штучного інтелекту відповідно до прав людини: посібник для громадянського суспільства. 2024, 31 с. URL: https://dslua.org/wp-content/uploads/2024/10/Toolkit_AI-for-CSOs_DSLU_Ukr.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

